

A Nemzeti Bábszínháték plakátjai. Fotó: Szebeni Szabó Róbert

Meghívó

Nagyméltóságu
Van sztevencaim Méltóságos
Nagyságos urát — urót

mely tisztelettel meghívja a
„NEMZETI BABSZINJATEK”
(jelölték mesaszínháza) VI. Podmaniczky-u. 8. sz.
1942. május 4-én este 8 órakor az „As Nova”
kompozícióját ének- és zeneművészeinek közre-
működésével tartandó

OPERA EST
bemutató előadására.

Mely tisztelettel
REV ISTVÁN ÁRPÁD
igazgató

És a meghívó a bemutató előzővel két személyre be-
számláltsá szolgát. Állásdíjaztatás esetén kérem sziveskedjek
a hírlapságot értesíteni. (T.: 123-071).

Műsac.
AZ URHATNÁM SZOLGÁLÓ.
Vígopera 2 kőzetűkben. Szerzője: G. R. Pergolini.
Szereplők:

LÉNÁRD	éneki: Tóthfalvi László
KATA	éneki: Kőrösi Ferenc
SANTI	éneki: Kálmán Magda
	éneki: Lukács László
	éneki: Kovács János
	Sán; László István. Idő: 1730 körül.

A PATIKUS.
Vígopera 1 felvételben. Szerzője: Joseph Haydn.
Szereplők:

Sempione, gyógyszerész	éneki: Tóthfalvi László
Gillett, a győzelembíró	éneki: Kőrösi Ferenc
Margone, Sempione segéde	éneki: Kálmán Magda
Vulpino, gazdag jurell úr	éneki: Fáy Péter
Török; Sempione józsef portás	éneki: Kondorovics Zoltán
gőgyszentőrökben,	éneki: Gera Zoltán
1730 körül.	éneki: Kovács János

Az operaest meghívója

Somogyi Zsolt

SZERELEM, FURFANG, ÁLROHA

KAMARAOPERÁK A NEMZETI BÁBSZÍNHÁTÉKBAN

A Nemzeti Bábszínhjáték 1942 tavaszán látványos plakáttal harangozta be új bemutatóját. „Operák” – harsogta a fekete alapon színes hirdetés, amelynek hangjegyre és rugóra tűzött központi alakja, a tátott szájú, szemüveges figura maga Rév István Árpád színházalapító-igazgató. A felirat Pergolesi, Haydn, Mozart, Gluck műveit ígérte a nagyközönségnek. A *Toldi* és az *Istvánka* sikere után Rév régi bábos hagyományt felélesztve fordult a kamaraoperák felé. „*Abban a reményben, hogy Önnek is sok gyönyörűséget szereznek majd ezek a nagy színpadon nem hallható kamara- és báboperák, kérem, hogy a hűsz előadás egyikére jegyről elővetelben gondoskodni szíveskedjék, mert a színházban mindössze 130 ülés van!*”¹ – írta a meghívóban.

Rév gondosan dokumentálta a színházában folyó munkát. Minden bemutatóról albumot készített, ezekben összegyűjtötte a meghívókat, szórólapokat, sajtómegjelenéseket – interjúkat, riportokat és kritikákat –, fényképeket a színpadképekről és a figurákról. Fennmaradtak továbbá a szövegekönyvek, a Haydn-partitúra magyar szöveggel jegyzetelt példánya és az ún. „öltöztetőkönyvek” is.² Ezeknek a forrásoknak köszönhetően a megvalósult operaestről, ha nem is teljes, de elég részletes képet festhetünk. A tökéletesen realiztikus bábjátászt, az élőszínházat bábokkal másoló alkotó remek alapanyagokat talált a 18–19. századi operairodalomban.

1942. május 4-én Pergolesi *Az úrhatnám szolgáló* és Haydn *A patikus* című művét tűzte műsorra a Nemzeti Bábszínhjáték. Rév nem hanglezemelt

választott, hogy a báb előadást kísérelje: hat fiatal zenész és négy énekes – az „Ars Nova” kamara-társulat – élőben adta elő az operákat a paraván mögött, miközben figuráikat bábszínészek mozgatták. Mindkét egyfelvonásos humoros, ármányos szerelmi történetet feldolgozó vígopera. Az *úrhatnám szolgáló* ősbemutatója 1733-ban volt Nápolyban, az *Il prigioniero superbo*³ című opera közjátékként. Hogy elszemtelenedett szolgálólányától, Katától (eredetileg Serpina, „Kigyócska”, szoprán) megszabaduljon, Lénárd (Uberto, bariton) bejelenti, hogy megnősül. Erre Kata hasonló tervvel áll elő és bemutatja a házúrának „Vihar” kapitányt, aki nem más, mint az álruhába bújtatott szolgáló, Sanyi (Vespone, néma szerep). Lénárd félti Katát a durva embertől, de az igazi fordulat akkor következik, amikor Kata hozományt vár gazdájától. Lénárd végül úgy dönt, ő maga veszi el szolgálólányát. A darab igazi világsiker lett, már a 18. században készült orosz és svéd fordítása, 1790-ben pedig Baltimore-ban és New Yorkban is bemutatták.⁴ A Goldoni szövegére írt *patikust* (Lo Speziale) 1768 őszén Eszterházaiban játszották először. Tudjuk, hogy az ottani operaházzal szemben állt a marionettszínház, amelyben szintén játszottak operákat is. Rév – ha talán nem is tudatosan – összekapcsolta a két helyszínt az eredetileg három felvonásos mű 1895-ben született egyfelvonásos változatának bemutatásával. A címszereplő Sempronio (eredetileg tenor, itt bariton) és gyámleánya, Grilletta

1 Petőfi Irodalmi Múzeum – Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet (PIM-OSZMI) Báb-tár – Színháztörténeti tárgyak és Dokumentumok gyűjteménye, ltsz.: 2018.5.6.2.

2 *Az úrhatnám szolgáló* és *A patikus* album a PIM-OSZMI Báb-tár – Színháztörténeti tárgyak és Dokumentumok gyűjteményében található a 2018.5.2.1.-2018.5.19.4., a szövegekönyvek a 2012.54.1-3 és 2012.39.1-2., a vonatkozó öltöztetőkönyv a 2015.16.1. leltári számon.

3 *A büszke fogoly*. Pergolesi 1733-ban bemutatott opera soríaja.

4 *Opera – Zeneszerzők, művek, előadók művészet*. Szerk.: Batta András. Vince Kiadó, Budapest, 2006., 440–441. pp.

(szoprán), segédje, Mengone (tenor) és egy további udvarló, Volpino (mezzoszoprán) szerelmi sokszögében a szereplők áruhás írkokként és töröknek öltözött effendikként bukkannak fel, míg végül Grilletta és Mengone egymáséi nem lesznek. Az opera kottája az 1779-es tűzvészben részben megsemmisült, a 19. század végi változatot Robert Hirschfeld készítette.⁵

„Szereplőink természetesen a törzstársulat tagjaiból kerülnek elő. Átsminkelve, átfésülve, új parókákkal, új jelmezekben játsszák az operák szerepeit.” – nyilatkozta a bemutató előtt Súlyom Károly, a produkció zenei vezetője és karnagya az Újság ismeretlen újságírójának.⁶ Ezzel arra utalt, hogy Rév a *Toldi*hoz farragott bábait használta a későbbi előadásokhoz. Ezeket a „szereposztásokat” a Nemzeti Bábszínház öltöztetőkönyveiben rögzítette. Így tudhatjuk azt, hogy Lénárdot Lacfy, Katát „Fitos” (fitos cselédlány), Semproniot a „Táskás” (táskás szemű nemes), Mengonét Arany János bábja „alakította”. E gyakorlat ismeretében különös szerencse az, hogy a Bábtorba került hiányos Rév-bábkollekciónban Kata és Sempronio alakja is megtalálható. A női báb narancssárga gyöngyös mellényben, bordó szoknyában, csipkével díszített blúzban és kötényben jelent meg a nézők előtt. A barokk parókában, csipkezsabóval és -ingujjal, sűrű ezüstsűjtásos sötétkék kabátban fennmaradt férfialak tudós-patikus mivoltát egy szemüveg is erősíti.⁷ Bár az áruha Pergolesi művében is felbukkan, a szereplők átöltöztetése azonban a *patikusban* volt nagyobb kihívás, hiszen három szereplő ölt áruhát, Volpone és Mengone alakja kétféle is. Rév az operáról összeállított albumában bábait mindegyik kosztümben megörökítette. A színpadképeknél szintén korhűségre törekedett. Az *úrhatnám* szolgálóhoz barokk lakószobát tervezett látványos ablakeretekkel, tükörrel, csillárral és az ösök portréival. A patikát apró tégléyek sokaságával, lombikkal, mérleggel, földgömbbel,

korabeli térképekkel, a mennyezetről lelógatott krodilcsontvázal és latin feliratú mondatszalaggal tette hitelessé. A berendezési tárgyak jelentős részét szintén a Bábtor őrzi.⁸

Az sajnos sem a szövegeknyvekből, sem az albumból nem derül ki, hogy ki fordította az operák szövegeknyvét, és nehéz megítélni, hogy a szöveg mennyire volt énekelhető. Ezt a korabeli kritikák sem említik. A zenei hiányosságokat azonban többen is kiemelték. Legélesebben Gaál Endre, a Magyar Nemzet kritikusja fogalmazott: „Bizony a nagyon bizonytalanul működő vonós-ötös és zongora-kontinuó helyett helyesebb lett volna a helyzet magaslatán álló zongoristát alkalmazni. A zenei igényt nemcsak sokkal jobban, hanem teljesen kielégíti, ha kitűnő zongorajátékot kapunk, de hiányérzetünk támad, ha nem egy sextett, hanem egy-egy teljes szimfonikus apparátus mutat bizonytalanságot, hiszen a művészetben nem a mennyiség, hanem a minőség a döntő tényező. Eltekintve attól, hogy az énekesek és a prózát mondó, bábokat mozgó szereplők hangja sem illik össze, a vokál-kvartett erejét meghaladja a feladat. Kálmán Magda szép lírai szoprán, Kenderessy Zoltán hajlékony, kellemes tenor, de tudásuk még nem tart ott, hogy egy ilyen feladatban kellő vezetés nélkül kielégítő nyújtásnak. A másik két hang pedig nem minőség, bár Udvarhelyi László érthető szövegét elismerjük.”⁹ Abban azonban minden újságíró egyetértett, hogy a bábmozgató színészek – Király Ferenc, Lubinszky Lilly, Kertész István, Vághy Panni, Gera Zoltán – bravúrosan keltették életre figuráikat. Az életszerűségben fontos szerepe volt Rév szabadalmának, a szemüket-szájukat mozgatni tudó billentyűs-botos báboknak.

A báboperákkal a *Déli báb* című színházi magazin két cikkében is foglalkozott. Egy elragadtatott hangú kritika mellett néhány héttel később megjelent egy

5 Lásd 4. jegyzet, 850. p.

6 Színház – (sz. n.): Bábos operák. *Újság*, 1942. április 29., 8. p.

7 PIM-OSZMI Bábtor – Színház történeti tárgyak és Dokumentumok gyűjteménye, ltsz.: 73.6.1. (Sempronio) és 73.8.1. (Kata)

8 PIM-OSZMI Bábtor – Színház történeti tárgyak és Dokumentumok gyűjteménye, ltsz.: 2016.40.1-49. (A patikus) és 2016.41.1-19. (Az úrhatnám szolgáló)

9 Színházi hírek – G. E.: A bábszínház opera-bemutatója. *Magyar Nemzet*, 1942. május 7, 6. p. A negyedik énekes a mezzoszoprán Kasics Ilonka volt. Az énekesek későbbi életútjáról nem találtunk adatokat.

humoros írás is. Ez Máthé Jolán és Udvardy Tibor, az Operaház két ifjú énekesének látogatásáról számolt be „bábkollegáiknál”. Az előadás elvárásolta a vendégeket. Máthé Jolán egy idő után a báb szövegkiejtését dicsérte meg, nem az énekesét.¹⁰ Az operából 20 előadást hirdettek meg és ezek valószínűleg meg is tartották. Sólyom Károly már említett nyilatkozatában folytatást ígért, eszerint Mozart *Bastien és Bastienne*, illetve *A vásott kölyök*, Gluck *A rászedett kádi* és Gretry *Oroszlánszívű Richard* című alkotásai kerültek volna bemutatásra.¹¹ A zeneszerzők majdnem teljes névsora az első plakáton is megjelent. Hogy a folytatásra miért

nem került sor, csak sejteni lehet. Talán a bábszínház közönsége nem volt elég kíváncsi az operákra, talán az énekesek és zenészek foglalkoztatása túl drágává tette az előadást, talán a 8-10 hetes próbafolyamat volt túl hosszú. Rév azonban nem adta fel a komolyzenei bábszínházi vonalat. Kortárs magyar operát is tervezett bemutatni *Csudafa* címmel. Ennek előkészületei komolyan zajlottak, elkészült a szövegkönyv és az előadás teljes látványterve, báb- és díszlettervekkel.¹² A méhek birodalmában játszódó mese zeneszerzőjéről, zenei anyagáról azonban nincs információnk. A bemutatót a történelem sodorta el.

Az úrhatnám szolgáló
színpadképe
(Fotó: Ismeretlen)

Jelenetkép
A patikus előadásából.
„Kovács képek”
Déli báb színházi hetilap)

10 György László: Báb-opera bemutató Budapesten, *Déli báb*, 1942. 19. sz. 30. p. és Ifj. K. Gy.: Operaénekesek látogatása bábkollegáiknál, 25. sz. 38. p. Udvardy Tibor (1914–1981) Liszt Ferenc-díjas, Érdemes és Kiváló Művész, aki 1939-ben Erkel Hunyadi Lászlójának címszerepével mutatkozott be az Operaházban. Később az intézmény kiemelkedő hőstenorja lett. Fontosabb szerepei: Cavaradossi, Lenszkij, Lohengrin, Siegmund, Don José. Máthé Jolánról (1913–1988) nótáénekesként találtunk adatokat.

11 Lásd 6. jegyzet.

12 Szövegkönyvek: PIM-OSZMI Bábvár – Színház történeti tárgyak és Dokumentumok gyűjteménye, ltsz.: 2012.18.1–7.; báb- és díszlettervek: PIM-OSZMI Bábvár – Képzőművészeti gyűjtemény, ltsz.: 2018.1.2.1. és 2018.1.18.1.–2018.1.39.2. Közölve: *Bábosok könyve – Rév István Árpád képeskönyve*. (Bábvár 4.) Szerk: Hutvágner Éva, Lovas Lilla, Simándi Katalin. PIM-OSZMI, Budapest, 2018., 117., 133–134. ill. 136–150. pp.

Kata alakja Az úrhatnám szolgáloból. Fotó: Szebeni Szabó Róbert

Sempronio, a címszereplő patikus. Fotó: Szebeni Szabó Róbert

A patika berendezéséből egy 20 centiméter magas földgömb
Fotó: Huber Beáta

Szereplők a parván mögött Az úrhatnám szolgáloból előadásán. Gera Zoltán Kata figurájával, Udvarhelyi László és Kálmán Magda énekesek. Fotó: „Kovács képek” (Délibáb színházi hetilap)

A Nemzeti Bábszínház bejárata

CHAMBER OPERAS IN THE NATIONAL PUPPET THEATER

In the spring of 1942, the National Puppet Theater advertised its new premiere with a spectacular poster. "Operas!" proclaimed the colorful letters on a black background. The central figure of the poster is none other than István Árpád Rév, the theater's founder and director, open-mouthed and wearing huge glasses, his body made up of a musical note and a spring. The caption promises that the audience will see and hear works by Pergolesi, Haydn, Mozart and Gluck. In turning to chamber operas, Rév revived an old puppet tradition. He announced: "In the hope that you will also enjoy many of these great chamber and puppet operas which can't be experienced on the big stage, I ask you to buy your tickets to one of these 20 performances early because the theater has only 130 seats." The 20 advertised performances probably really did take place, but the theater was unable to carry on and was closed, swept away by the storms of history.